

3.

RÉGI HANGOK

S

EGY KIS ÖRDÖGÜZÉS TÖMJÉN FÜST NÉLKÜL

IRTA

ERŐSS LAJOS

ELŐBB KÉMERI, MAJD FÖLDESI, JELENLEG PÜSPÖKLADÁNYI
EV. REF. LELKÉSZ

(Külön lenyomat a Debreezeni Protestáns Lap 1896. évi
júliusi 28-32-ik számaiból.)

DEBRECZEN

„CSOKONAI” NYOMDA ÉS KIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1896—1260.

954261

RÉGI HANGOK

s

EGY KIS ÖRDÖGÜZÉS TÖMJÉNFÜST NÉLKÜL

IRTA

ERŐSS LAJOS

ELŐBB KÉMERI, MAJD FÖLDESI, JELENLEG PÜSPÖKLADÁNYI
EV. REF. LEKÉSZ

(Külön lenyomat a Debreczeni Protestáns Lap 1896. évi
júliusi 28-32-ik számaiból.

DEBRECZEN

„CSOKONAI“ NYOMDA ÉS KIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1896—1095.

- 954261

A hatvanas évek legvégén (1869.) tehát abban az időben, mikor a Gellért hegy felől a rationalis theologia hűvös szellői immár a verőfényes alföld termékeny mezőségeit is végig separték, egyik londoni könyvkiadó czégnél egy bennünket magyarokat átalában, de mint kálvinistákat közelebbről is érdeklő nagy irodalmi apparátussal megírt s felőlünk sok jó akarattal s még több rokonszenvvel szóló, két vaskos kötetben 700 lapot számláló angol nyelvű mű jelent meg,* azzal a becsületes s igazán fehér holló számban menő intentioval, hogy bennünket a művelt világ előtt végrevalahára igaz világításnál mutasson be. Ebben a nevezetes s úgy helyrajzi, mint politikai nemzetiségi, társadalmi, egyházi és tudományos viszonyainkat egyformán felölelő komoly munkában a tudós szerző — ki mint a „Kisfaludi társaság“ kültagja hazánkat három izben látogatta meg s közöttünk 2 teljes esztendeig élt — a többek között azt mondja, hogy Magyarországon „a kálvinisták között nagyon hanyatlóban van a dogmatikai hit s helyét igen számosak lelkében valami átalános neme a szabadelvűségnek tartja elfoglalva.“

* „The Magyars: Their count y änd institutions . . . by Arthur J. Patterson“ stb. London. Smith Elder et Co. Ismertette T. L. a „Figyelmező“ 1870-ik évfolyamában 381-ik lap.

Az 1894-ik évben meg Németországon nevezetesen Güterslohban Zahn Adolf a theologia doktora adott ki egy 120 lapos igen érdekes s a 19-ik század katolikus, mint protestáns történetiróinak Kálvin János felől vallott nézeteit encyklopedikus keretekben feltáró, de egyszersmind kritikai elmeéllel bonczolgotó rövid tanulmányt* a melyben, még pedig előszavának mindjárt a 4-ik szakaszában kategorikus rövidséggel ugyan, de a látszólagos bizonyosságnak annál lesúlytöbb erejével s megdöböntő általánosságban ország-világ előtt azt hirdeti, hogy „a tiszta s valódi kálvinizmus immár non sens; mert országai, vagy a hitetlenség ingoványaiiban botorkálnak; vagy útban vannak... Róma felé.“**

Egyik, mint a másik állítás lelkembe csap; figyelem a szokatlan hangokra ösztönszerűleg felriad s ügyünket vizsgálva, széttekintek a ködös láthatár felett.

A vád ki van mondva s ha annak értelme felől gondolkozom, úgy tetszik nekem, hogy éle nem annyira *átalános* keresztyén jellegünk, mint inkább *felekezeti* s történelmileg kidomborodott hitrendszerünk lassú bomladozása ellen irányul s mindakét bíró ezt veti szemünkre, hogy a kálvinizmus, fejlődésében, multjához hűtlenné lett; élővize a modern világnézet s a mesterileg nivellirozó korszellem mindent összegyúró záporaiiban elposványosodott; hitrendszerének századokon át szüzen megőrzött fészke kakuk fiókákkal benépesített s egykor hármás kőfallal védett fellegváraiba észrevétlenül egymásután vonulnak fel azok a gyanus trójai falovak,

* „Studien über Johannes Calvin. Gütersloh. 1894. Druck u. Verlag v. C. Bertelsmann.“

** I. IV. lap.

melyekből alkalomadtán ma már csak úgy özön-
lenek kifele a hitetlenségnek, a rajongásnak, a
legpatentirozottabb pápistaságnak és a jó Teremtő
tudja mi mindenféle ostobaságnak sötét lovagjai.

Súlyos vád biz ez tagadhatatlanul. És sír
bennem a lélek, ha arra gondolok, hogy ezek
a kemény szavak éppen mi reánk vonatkoznak.
Pedig a dolog úgy áll, hogy ha századok óta
csendesen porladozó őseink mai napság közöt-
tünk megjelennének, ebben a modern felekezeti
kálvinista quodlibetben s ide-oda kapkodó dog-
matikai szájalmas vergődésben aligha ismer-
nének rá arra a józan észszerű, öntudatos s
mindenekfelett puritán vallásrendszerre, melynek
hősi védelmében azok a nagyok egykor mint
a Sion hegye megálltak; nem ingadoztak.

Jól tudom én azt, hogy, mint minden val-
lásban, úgy a kálvinismus hittani rendszerében
is vannak adiaforák, vagyis olyan lényegtelen
s nem is annyira elvi, mint inkább formai
kérdések, melyeknek megoldására nézve minden
egyháztag előtt tárt kapuk állanak; de vannak
bizonyos határvonalak is, melyeket átállépni
nem szabad; tiszteletben tartani kötelesség, ha
ugyan által vedleni, a multat arczul csapni nem
akarjuk s gondunk van arra, hogy hagyomá-
nyos jellemvonásaink épen megőriztessenek.

Fájdalom! azonban egy idő óta éppen
ezen határvonalak azok, melyek sokaknak szemei
előtt elmosódtak s a legfontosabb dogmatikai
vagy alkotmányjogi problémák bonczolgatásánál
nem egy kálvinista agyban a legképtelenebb
ideák kavarnak.

Utban vagyunk Róma felé! s én ma már
cseppet sem csodálkozom azon, hogy — a mint
a politikai és egyházi lapokban olvasom, —
egyik budapesti református közművelődési és

segélyegylet *zászlószentelési* ünnepélyt akarván rendezni, a rendezőbizottság a *felszentelésre* (!!) egyik püspökünket formáliter felszólította s a mikor ez a derék férfiú — hivatkozva arra, hogy hasonló eset püspöksége ideje alatt még elő nem fordult, — a kérés teljesítését megtagadta: a rendezők rögtön azzal fenyegetődtek, hogy ha a püspök álláspontjából nem enged, a zászlót valamelyik római katolikus templomban fogják felszentelni! Ez csak természetes következménye a mi dogmatikai szárnalmas ingadozásainknak. Magunk főztük; magunknak kell meg is enni. A sokféle templom-, harang- és orgonaszentelések után elkövetkeztek a zászlószentelések; majd jönnek nemsokára egyébféle ostobaságok is, mert hiszen, „difficile est consuetudini convenire cum sapientia“.

És mi még mindig hallgatunk; szemeink vagynak a látásra, füleink a hallásra; de azok megtompúltak. Vagy talán hallván nem hallunk, látván nem látunk?

A régi athenebelieknél kemény büntetés terhe alatt tartozott mindenki utat mutatni az utat nem ismerőnek. Én az útmutató dicsőségét magamnak nem vindikálom, gazdag könyvtáraktól s a saját magam által — bizony nehezen, — megszerzett felettébb fogyatékos eszközökön kívül a tudományos bűvárlatokhoz szükséges forrásoktól távol itt a falusi magányban küzködöm egy meglehetősen elhanyagolt nagy egyház ügyes, bajos dolgaival. De mint a „Régi dicsőségek“ halhatatlan költőjét, engem is „felver az elmúlt szép tetteknek a gondja“ s ha már a napnak meg nem parancsolhatom, hogy süssön, legalább egy néhány gyöngye fényű röppentyűt bocsátok fel a levegőbe, hogy ezekkel jelt adjak a világosság fiainak s bevi-

lágítsak egy parányi kört. Többet sem nem akarok, sem tenni nem fogok.

Mondám tehát, hogy utvesztőbe jutottunk s már akár tudatlanságunk, akár vigyázatlanságunk folytán több fontos hittani kérdésben tévelyegve botorkálunk s a reformátoroktól messze eltávoztunk. Nemcsak indokoltnak, hanem az idők jeleit tekintve égető szükségnek tartom, annál fogva egy kicsit dogmatizálni s főképpen a rég pihenő reformátorokat újból megszólaltatni. Régi hangok, elfelejtett beszédek lesznek ugyan ezek: de hát szerintem üdvös lett volna ezekről eddig is meg nem feledkezni, hozzájok olykor-olykor visszatérni. Mert a bajt nálunk évtizedek óta éppen az okozta, hogy lelki és szellemi italunkat a tiszta források helyett olyan csatornákból meregettük, a melyekben sok idegen elem feloldva kavarog már. Így történt aztán, hogy a német lutheránus egyetemekről átesaptak hozzánk a racionalismus eszméi; (a Schweizer és Biedermann-féle közvetítő irány későbbi keletü); a legújabb időben meg angol és amerikai specialitások kísértének. Holott az volna az egyedül helyes, ha a magyar theologusok a történelmi alapot magok alól ki nem rugnák, hanem mindig azon építenének. Én ugyan szükségesnek tartom a minél szélesebb körű tanulmányozást; liberális embernek is vallom magam annyira, hogy az *életben* soha az embereket hitvallások szerint nem osztályozom. De a mikor őseim vallásáról van szó, a mely vallás az én vallásom is: akkor már alkut nem ismerek s lelkiismeretemen erőszakot nem tehetek. Ugyanazért bocsásson meg nekem a nyájas olvasó, ha állításom igazolására a régi hurokat megpendítem s poharába zamatos óbort öntendek.

Egy idő óta s különösen az elmúlt esztendőben sok szó volt egyházi lapjainkban a lelkész hivatalos állásáról s annak hatásköréről. Dörgött, villámlott felettünk erősen s egyik Anonimus theologus társunk felcsigázott képzelődésében ott látta már a debreczeni veres torony előtt lobogni az inquisitio máglyáját a melyen az apostolokat — legalább in effigie — kegyetlen cinismussal meg fogjuk égetni. S vajjon honnan s miért e roppant ijedelem? Felelet onnan s azért, mert mi nem tartottuk azt megengedhetőnek, hogy minden hivatás s alapos képzettség nélkül való kalandorok szószéken lelkészi funkciókat végezzenek. Mások más nézeteket vallottak s úgy lehet vallanak máig is.

Ámde előttem világos, hogy a puritán kálvinista, — sőt merem mondani protestáns, — tudomány e tekintetben cserben nem minket hagyott. A mi kitetszik mindjárt a következőkből.

Tudva van, hogy a pápista clerus, mint kiváltságos és áldozó papi ordóval szemközt az egyetemes papság eszméje ott fogamzott meg a reformatio méhében. De egyáltalában nem oly értelműleg, hogy boldog-boldogtalan „*feltolhassa magát közönséges tanítóul.*“ * Hivatkozhatnám én erre nézve majd minden reformátorra, ugymint Lutherre, Melanchtonra, sőt a mint éppen most tettem, a kétségtelenül tágabb értelmű Zwinglire is; de mert a kérdést főképpen kálvinista szempontból akarom megvilágosítani, mindezeket mellőzve, fordúlok először is *Kálvin János*hoz.

Kétséget nem szenved, hogy Kálvin volt

* „Zwingli's Werke“ II., I. 310.

az, ki mint más kérdésben, ugy ebben is, minden reformátorok között a leghatalmasabban támadta meg a középkori pápista egyházat. Ő tanította legszebben a Krisztus kizárólagos főpapi méltóságát: „nam Christus unicus est Novi Testamenti Pontifex et Sacerdos, in quem translata sunt omnia sacerdotia“ *: de ebből még senki se következtesse azt, hogy Kálvin János bizonyos újabb keletű darbysta eszméknek hódolva a *nyilvános* szószékhez különbség nélkül minden emberi teremtésnek utat nyitott volna. Ellenkezőleg nagyon jól tudjuk, hogy Kálvin János nemcsak a lelkipásztori hivatal külön álló és szükséges voltát ismerte el, hanem annak egyenesen isteni eredetét is vitatta. E tekintetben utalok az Institutio IV. könyve 1-ső Caput 5-ik szakaszára, hol a többiek közt ezt mondja: „scribit Paulus Christum ut impleret omnia dedisse alios quidem Apostolos, alios vero Prophetas, alios autem Evangelistas, alios autem Pastores ac doctores (Ef 4. 11.) ad instaurationem sanctorum in opus administrationis, in aedificationem corporis Christi: donec perveniamus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei in virum perfectum, in mensuram aetatis plene adultae Christi. Videmus ut Deus, qui posset momento suos perficere, nolit tamen eos adolere in virilem aetatem nisi aeductione Ecclesiae. Videmus modum exprimi: *quia pastoribus injuncta est coelestis doctrinae praedicationis*. Videmus omnes ad unum cogi in eundem ordinem, ut mansveto et docili spiritu regendos se doctoribus in hunc usum creatis permittant. Sicuti autem veterem populum non ablegavit ad Angelos, sed doctores excitavit e terra, qui vere praesta-

* Inst. Lib. IV. cap 18. 14.

rent munus Angelicum : ita et nos hodie humanitas vult docere. At sicut olim non contentus fuit sola Lege sed sacerdotes addidit interpretes, ex quorum labiis populus inquireret verum illius sensum : ita hodie non tantum vult nos esse lectioni attentos, sed magistros etiam praeficit quorum opera adjuvemur.“

Béza Tódor (Genfben a Kálvin utóda, ugy mint Zürichben Bullinger a Zwinglié) szintén ezen a nyomon halad. „Supersunt igitur Pastores et Doctores, quorum munus perpetuum est in Ecclesia.“ *

Bullinger Henrik még határozottabban nyilatkozik. „Primum autem omnium sciendum est ministerium verbi non ab hominibus inventum sed a Deo institutum esse. Deus etiam hodiernis temporibus juxta institutum suum per ministros in Ecclesia operatur. Deinde nemo propria auctoritate et arbitrio se huic functioni ingerere debet. Veri enim ministri ordinarie juxta Christi et Apostolorum instituta eliguntur et constituuntur. *Acerrime vero omnes illi verbo Dei reprehenduntur, qui non vocati sponte currunt.* Item qui non considerant, an ad hoc ministerium apti sint et aliquid fructus afferre possint sed solum modo ecclesiastica stipendia quaerunt.“ **

Ilyen mesterek után csak természetesnek fogjuk találni, ha a magyar reformátorok az egy Dévay Biró Mátyás kivételével, ki Fáber püspök azon ellenvetésére, hogy „ő megengedi, hogy a nők tanítsanak és sákramentumokat szolgáltassanak, ezt feleli: a nők taníthatnak a magok körében, de a gyülekezetben *nem*; a

* „Confessio Christianae Fidei“ stb. Per Theodorum Bezam Vezelium. Genevae 1577. 134-ik lap.

** „Compendium Religionis Christianae“ stb. Autore Henrico Bullingero. Tigurino. 1598. 85-ik lap.

sákramentumokat is kiszolgáltathatják szükség idején; azonban a rend végett fenn kell tartani a mostani szokást,“ * *egytől-egyig* mind azt hangsúlyozzák, hogy a nyilvános íge hirdetésre és a sákramentumok kiszolgáltatása végett rendes lelkészek alkalmaztassanak s a magoktól futók megfélemezésére az előljárók résen álljanak. Szegedi Kiss István p. o. így distingvál: „non esse pro Pastoribus habendus, qui a Domino non sunt vocati, *ideszt qui non sunt electi ab ecclesia.*“** Azt nem is emlitem, hogy a Helvetica Confessio szintén ezt tanítja, mert hiszen a ki e tekintetben ismeri Bullinger nézeteit, ismeri egyszersmind azt a szembeötlő értelmi rokonságot is, mely ezt a két munkát sajtóságon jellemezi. De igenis felemlítem a különböző időkben és különböző helyeken tartott magyar zsinatok végzéseit s ezek között specialiter csak az 1626-ban megjelent „Komjáti kánonokat“ melyekben tárgyunkra vonatkozólag ezt olvasom: „nemo praesumat temere involare ad suspiciendum sacrosanctum ministerii ecclesiastici munus, sed expectet vocationem internam a Deo, externam vero ab Ecclesia ut S. Mathias, Titus, Timotheus; ne *non missus currere videatur.*“***

A hasonló értelemben nyilatkozó többi zsinati végzések és kánonok száma rengeteg sok; azokat e helyen fel nem sorolhatom, hanem lelkészársaim figyelmét rájuk irányítván, jellemzésökre, — Révész Imrével**** — csak annyit mondok, hogy bár Dévay fent idézett nyilatkozatában, határozottan a „mostani szokás“

* „Révész I. Dévay Biró Mátyás élete“ Pest. 1863. 95. lap.

** „Theologiae Sincerae loci communes per Stephanum Szegedinum Pannonium“ 1619. 125-ik lap.

*** „Tertia Classis. Canon I.“

**** „A prot. egyházalkotmány alapelvei“ Szarvas. 1856. 22-ik l.

fenntartása mellett szól: mégis a 16-ik századbeli Dévay kora utáni zsinatok végzései „mintha csak egyenesen a Dévay Zwinglihez hajló véleményét akarnák czáfolni“ a mai napság többektől inaugurált modern „egyetemes“ (!!!) papság eszméjét visszavetik s nem egyszer a *legkeményebb* szavakkal ostorozzák. Az egyetemes papság kétségenkívül evangéliumi szép elvének divatos profanálása; az Irás és abból táplálkozó reformátorok tanításaival homlok-egyenest ellentétben álló magyarázása, tehát az első ördög, melyet minden kálvinista agyból ki kell ugratnunk.

A mult esztendő utolsó negyedében véletlenül jelen voltam egyik kerületünkbeli nagyobb s kétségen kívül nem mindennapi szellemi erővel dicsekedhető kálvinista egyházmegye rendes évi közgyűlésén. Mint afféle extraneus, az ünnepi, azaz hogy *katedralis* diszben megjelent kebelbeli lelkészi kar háta megett távol egy félreeső padban huztam meg magamat s onnan hallgattam a gondosan előkészített s előttem nagyobb részt már megszokottá vált hivatalos referádákat. S mert régi igazság az, hogy szénégetőnek tőkén a szeme, hát én is gyönyörködve legeltettem szemeimet a különbbnél-különb, s suhogva hullámzó Ároni pompás selyemöltözeteken. Derék dolog ám ez! gondolám magamban; itt ugyan a legszemérmertlenebb irigység sem ismerne rá arra a fakó kálvinista papi státusra, melyet a csufolkodni mindig szer pópista sajtó kiméletlenül oly sokszor odavonszolt már a maró guny faragatlan és durva padjaira. Kissé tul-tengeni kezdő önérzetemben alig egyenesedem azonban ki a büszke gondolatra, az ördög vasvillájával incselkedve felém csap s mint a kóborgó mennykő cikázik át agyamon a Méliusz Péterék konfes-

siójának ismert mementója: „Krisztus, az apostolok, próféták közönséges ruhát viseltek még mikor a sákramentumokat kiszolgáltatták is; és így most is viselhetnek a papok tisztességes ruházatot, *közönséges öltözetet*“.*

„Ósdi felfogás! A fügefalevelekre emlékeztető, de a század végéhez nem illő cynismus! Miért is ne!? Ha élne, ma Assisi Szent Ferencz is bizonyára jóféle gácsi posztóból varratná reverendáját...“ és az ördög a következő pillanatban mellőlem tömjénfüst nélkül is ellillant.

Ott ültem ismét nyugodtan, összehuzódva, görbe háttal a chorus alatt. Épen az egyházmegyei jegyző referált. Minden rendben van! A vallás-erkölcsi élet virágzik; az iskolák mintaszerűek; adóhátralék nincs; a lelkészek ügybuzgók s ez utóbbi állításnak fényes bizonyágára a többek között különösképen ki lett emelve az is, hogy a *belmissiót felkarolni akarván, a kebelbeli atyafiak közül néhányan az urvacsoráját magán házaknál az egyes betegeknek nemcsak a 6 kanonikus órán, hanem bármikor bármely alkalommal leviszik és ki is szolgáltatják!*

Végem volt...! Az ördög fején biboros infulával, vállain aranyos misemondó ingvállal, finom csatos selyem czipőkben újra megjelent; nemcsak, hanem velem tánczoni kezdett s a világ körülöttem forgásnak indult. Egyszerre magam előtt láttam az utolsó szentség nélkül elhalt boldogtalan emberek rettenetes vezeklését s a purgatórium szörnyüségese minden rémeit!!! Oh én hitvány szolga; hűtlen sáfár, ki 13

* „Debreczeni hitvallás“ L. „Kiss Á. a XVI-ik században tartott magyar ref. zsinatok végzései“ Budapest. 1881. 152-ik lap.

esztendő óta (még ez a szerencsétlen szám is!) ezt tenni elmulasztottam . . . ! Miserere nobis !!

De nini! a kép változik; a visio tünedezik; mert úgy rémlik előttem, mintha ebben a dologban nem volnánk mindnyájan egy akaraton. Ugy van, ugy! most már tisztán emlékszem rá, hogy mikor Kálvin a pápisták-, Méliuszék meg a Sabelliusok, Servétusok, Ariusok, Fotinianusok, a Manikheusok, Stánkárok és pszükhomakaristák ellen küzdöttek, ilyen forma kérdéssel is foglalkoztak és megállapodásra is jutottak. Sőt eszembe jut az is, hogy az újabb időben ugyan, de évekkel ezelőtt a Körös-parti két pap ezt a kérdést sajtó útján szellőztette s alázatos esedezéssel az összeülendő zsinat magas figyelmébe ajánlotta. És a zsinat meg is tartatott; a határozat is meghozatott; olvasható egyházi törvényeink 118-ik §-ában: „az Urvacsora a betegségben levő egyháztagoknak, ha kéri magánházaknál is kiszolgáltatandó“. Eddig tehát rendben volnánk; de hát *mikor* jó uraim, és *milyen körülmények között*!? A felelettel erre a a kérdésre adósok maradtak; pedig úgy látszik, a dolognak épen ez az Ákhilles-sarka s ezt szerették volna hallani azok a Körös-parti papok is.

Én azonban azt gondolom, hogy az a zsinat, melynek fényét nem egy hittudós emelte, részletesebben *szánt-szándékkal* nem nyilatkozott. Hát minek magyarázgatta volna az p. o. azt, hogy a kereszteleési agendában mindig az „*ἐν*“ praepositíós szöveget használjuk és sohasem az „*ἐν*“-nel való fordítását. Feltételezte rólunk, hogy ha szükségünk van rá, ilyen elvi jelentőségű kérdésben tudományért a szomszédba nem megyünk. Az a tudomány pedig — már t. i. a tiszta, meg nem vesztegetett kálvinista

hittudomány — arra tanít, hogy az urvacso-
ra kiosztásának a helye a *templom* s hogy mikor
és milyen körülmények között lehet azt *kwéte-
lesen* másutt is kiszolgáltatni, azt mindjárt
lentebb *nem én* fogom elmondani, hanem el-
mondatom a reformátorokkal.

Itt egész általánosságban csak annyit jegyzek
meg, hogy ha némely lelkésztársaim az urvacso-
rájának egyes házakhoz és betegekhez nap-
napután való lehordását *belmissiónak* nevezik :
ugy az kétségtelenül ismét egyik olyan fattyú-
hajtása annak a sokak által nem értett ártatlan
belmissiónak, melyet tördelni és szakgatni, —
míg ép erőm és eszem lesz, — soha meg nem
szünöm. „Az igaz meggyőződés nem hallgathat,
ha szent tárgyait megtámadják“ mondja az én
szeretett mesterem Balogh Ferencz. Már pedig
az a sákramentum én előttem is szent s elhall-
gatni csak akkor fogok, de akkor aztán azonnal,
ha mostani meggyőződésem téves voltáról valaki
felvilágosít s azokra, a miket talán elfelejtettem,
megtanít.

Egyébiránt nem czélom nekem most a
sákramentumok és speczialiter a végvacso-
ra jelentőségéről részletesebben dissertálni, azt sem
feszegetem, hogy a zsinatok által megállapított
évi 6 kanonikus óra mennyiben bir történeti
alappal, vagy gyakorlati fontossággal. Tartom
magamat szorosán a dogmatikai kérdéshez, hogy
t. i. *református szempontból* hol, kinek s milyen
körülmények között oszthatjuk ki az urvacsoráját?

Hadd szóljon hát mindenekelőtt *Kálvin*
János. „Itaque quum sacramenti ipsius institutum
Apostolis traderet : ut id in sui memoriam facerent
docuit. Quod Paulus interpretatur (I. Kor. 11.26)
mortem Domini nuntiare. Id autem est *publice*
atque uno omnes simul ore palam fateri totam

vitae ac salutis fiduciam in morte Domini positam nobis esse: ut nostra illum confessione glorificemus et alios nostro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur.“ * Hátrább a végvacsora kiszolgáltatásának egész módozatát így írja le: „initium fieret a publicis precibus; haberetur deinde concio; tum minister proposito in mensa pane et vino, institutionem Coenae referret; deinde promissiones enarraret, quae in ea nobis relictæ sunt; simul eos omnes excommunicaret, qui interdicto Domini ab ea arcentur; (válasz azoknak, kik megbotránkoztak, hogy én a netalán meg nem esküvő házaspárokat az Ur asztalától eltiltottam!) postea oraretur, ut qua Dominus benignitate sacrum hoc alimentum nobis largitus est, nos quoque ad id suscipiendum fide et animi gratitudine erudiret et formaret. Et quando ex nobis non sumus, sua misericordia nos dignos faceret tali convivio, hic vero aut canerentur Psalmi, aut aliquid legeretur, et quo decet ordine fideles sacrosanctis epulis communicarent, ministris panem frangentibus et populo praebeantibus finita Coena exhortatio haberetur ad synceram fidem et fidei confessionem ad charitatem et mores Christianis dignos, postremo gratiarum actio referretur et laudes Deo canerentur. Quibus finitis ecclesia dimitteretur in pace.“ **

Itt ugyan expressis verbis nem tiltatik meg a végvacsorának magánházakhoz és egyes emberekhez való levitele, de *implicité* benne van a tilalom a szövegben s a ki latinul ért, arra nézve felesleges minden további magyarázat. Annyival inkább pedig, mert abban a szervezetben, melyet Kálvin 1541. november havában

* „Inst. Lib. IV. Cap. XVII. 37.“

** „Inst. Lib. IV. Cap. XVII. 43.“

terjesztett a genfi tanács elé, már világosan mondja, hogy „az úrvacsorája kiszolgáltatik, de mindenkor a templomban.“ *

Béza Tódor aztán csak mesterét követi, mikor az úrvacsorájáról így ír: „Coena Domini est sacramentum communionis fidelium cum Christo et inter se conjunctorum“ ** „Secundus Coenae Domini usus est ut nos quasi unius corporis membra uniat atque jungat sicut nimirum omnes in eodem pane e multis granis composito edimus; omnes ex eodem vino e multis uvis facto bibimus ut ejusdem Christi fiamus participes.“ De szokása szerint még határozottabban szól *Bullinger*. „Primum vero requiritur in Coena Domini coetus sive ecclesia fidelium; *nam et Christus suos in unum coetum collegit*; et Paulus in Coena Domini coetum requirit. *Quamobrem a prima institutione recedunt, qui soli et extra coetus ecclesiasticos Caenam Domini celebrant!!**** Azt is utánna teszi pedig (120-ik lap) „Haec forma et ritus Coenae Domini est *unica et perfectissima forma, qua merito omnes fideles contenti sunt.*“

A magyar eredetű források közül csak egy pár szerzőt említek fel, nem azért mintha többen is ne volnának, hanem azért, mert jól tudom, hogy a bizonyításnak ez a módja sokak előtt unalmasnak tűnik fel. Hanem hátrább majd e tekintetben is lesz valami mondanivalóm.

Szegedi Kiss István, a kiről Bód Péter az „Áthenásban“ (255-ik lap) azt jegyezte fel, hogy „a jó móddal való hasznos tanításra

* Révész. I. „A prot. egyházalkotmány alapelvei.“ Szarvas. 1856. 87-ik lap.

** „Confessio Christianae Fidei“ stb. Genevae 1577. 189. s aztán 264-ik lap.

*** „Compendium Relig. Crist.“ Tigurino. 1598. 119-ik lap.

épen született volt“ ezzel a vele született jó móddal bennünket így tanít: „hol szolgáltatassék ki az úrvacsorája? *in coetu publico non in privata domo,** ut Coena sit communicatio non sit privatum sacrum.“

Geleji Katona István még szabatosabban: „Ebből, hogy im a Krisztus a kenyeret az ő tanítványainak és nemcsak egy tanítványának adta, ez is kijő, hogy az úrvacsoráját nemcsak egynek, hanem többeknek kell adni, *még pedig közönséges helyen a szent gyülekezetben.* Noha a megtapasztaltatott hívségü és istenfélő ismeretes embereknek, ha hosszas betegségek és régi sinlések, vagy pedig erőtlén vénségek miatt a szent gyülekezetben fel nem mehetnek, házokhoz is a szent jegyek *azon időben, a melyben azok közönséges helyen a templomban kiszolgáltattak,* egy káplántól, vagy annak képét és tisztét viselőtől elvitethetnek, Bézának „Volum. I. Fol. 256.“ Zepperusnak „Polit ecclesiast. pag. 160.“ Valaeusnak „Loc. comm. pag. 992—993.“ és több theologusoknak tetszésekből és engedelmeiből; mert így vólt az eleintén való eklézsiában, mint Justinus Martyr vallja „Apolog. 2. pro Christianis ad Antonium Pium Imperat.“ Avagy pedig *azután* ugyanazon háznál is újabb asztalt terítvén és újabb jegyeket az Ige által megszentelvén, kiszolgáltathatja több véneknek és betegeknek, a kik a közönséges helyre erőtlenségük miatt fel nem mehetnek, jelenlétekben.

De hogy csak egynek szolgáltatassa ki, *nem szabados,* mivel ez közönséges lelki lakodalom és Krisztus Urunk is közönséges helyen többeknek szerzette és szolgáltatatta ki, a mint im

* „Theologiae Sincerae loci communes“ 174-ik lap.

értjük; és még a neve is a görög nyelvben azt mutatja, hogy közönséges légyen: Κοινη, coena communis, közönséges, azt teszi.

Nem javalljuk azért, úgy mint a Krisztus szerzésével ellenkező dolgot, a pápista papoknak egyenként házról-házra való gyóntatásokat. Mely szokás az úrvacsorájának az üdvösségre való szükséges voltának *alittatásából* és több babonás vélekedésekből származott, hogy tudniillik a végvacsora a haló embernek oly szükséges uti eledele légyen, hogy ha a nélkül kimulik, elkárhozik; azzal való éléssel pedig a Púrgatóriumból kiszabadíttatik és több efféle Barátoktól gondoltatott hazugságok.“ *

No már ez csak elég világos! És ez a felfogás talált kifejezésre azután igen természetesen a Geleji-Katona-féle kánonok LXI-ik kánonában is.

A *komjáti* kánonok, — Tertia classis. Can. XVII. — „Sacramenta non debent administrari, nisi in publico loco etquidem antemeridiano tempore.“ S mindezekén kívül csak futólag említem fel a „Debreczeni hitvallás“ több nemü, de hasonló szellemü útasításait.

Hogy a külföldi testvér egyházakban mai napság mint állunk? azt Dr. Miller Sámuel princetoni professor következő megjegyzéséből lehet megállapítani: „a praesbiterianusok elvetik az úrvacsorájának magánházaknálí kiszolgáltatását.“ **

Jó lesz tehát a lelkipásztoroknak nem azt nézni, hogy „mennyre megható jelenet volt az, mikor egy és ugyanazon háznál az urvacsorájával egyszerre három különböző felekezethez

* „Váltság Titka“ Nagyvárad 1645—49. 3-ik kötet. 976-ik l.

** „Geschichte. Wesen und Vorzüge der Presbyterialverfassung.“ Halle 1849. 214-ik lap.

tartozó lelkész jelent meg“ (saját szavai egy tekintélyes egyházban szolgáló tisztársunknak!) hanem mindenekelőtt a dogmatikai és alkotmányjogi alapelvekkel tisztában lenni. Mert azt ugyan én bölcsen tudom, hogy századunk második fele egyházi téren világszerte sok bolond gombát termelt már, de azt még se szeretném megérni, hogy ezeknek a gombáknak asztalt épen mi terítsünk s hiveink között rájuk lakomával egybekötött árverést rendezzünk.

„Szigoru kálvinismus szerint az urvacsorája kiszolgáltatásának a helye egyedül a templom“ mondja Révész Imre* s hogy mikor és milyen körülmények között szabad csak ezen elvtől eltérni, a fentiekben tőlem telhetőleg kimutattam. Nem tagadom, lehetnek sőt tudtommal tényleg vannak is olyan egyházközségek, hol ezen nagyfontosságú elv következetes keresztülvitele elé a vegyes vallású lakosság megrögzött szokásai komoly akadályokat gördítenek és a hol a kötelességét teljesíteni akaró lelkipásztor helyzete épen azért felette nehéz: de még az ilyen helyeken, még az ilyen viszonyok között is, — egyelőre élven a kánonokban számukra fentartott korlátolt szabadsággal, — ragadjanak meg a tisztársak minden alkalmat; használjanak fel minden tisztességes eszközt arra nézve, hogy hiveink lelkéből azt a babonás pápista szagu s tulajdonképpen hozzánk még a reformáció előtti középkorból átszökött kísértő ördögöt irtalmatlanul exorcizálják s helyét tiszta református öntudattal pótolják. Ott pedig hol a só ízét még el nem vesztette; hol a mi hittestvéreink apáiktól örökölt finom érzékkel megtudják különböztetni, mi a fehér, mi a fekete? vigyáz-

* „Kálvin élete“ Pest, 1864. 316-ik lap.

zunk, hogy kísértetbe ne jussunk s a régi tömlőkbe tudatlanságból zavaros mocsárlevet ne zudítsunk. „Qyod tibi suspectum est, confestim discute, quid sit“ !

Ha már benne vagyunk a purgatorium lyturgikum tüzeiben, szóljunk valamit az *énekekről* is s arról a licentiáról, mely a laza egyházi fegyelem éretlen gyümölcsként hazai kálvinista egyházunk kebelében immár több helyen büzlik s a mint jól tudjuk hirlapilag is szelöltetve volt. Csak alig néhány hónapja ugyanis, hogy egyik lelkésztársunk bizonyos Sankey-féle énekekről tett e lapok hasábjain említést s váltig emlegette azoknak tiszta világos evangéliumi tartalmát s kellemes, fülbemászó melódiáját.

Hát én őszintén bevallom, hogy ezeket az énekeket nem ismerem; ennek következtében azoknak kiemelt előnyeiről, esetleg elhallgatott hátrányairól, sem tartalmi, sem zenei tekintetben bírálatot nem mondhatok. Hanem egyet igenis tudok; tudom nevezetesen azt, hogy p. o. a Prudentius 5-ik századbéli temetési hymnusai szépség dolgában a mi temetési énekeink felett messze kimagaslanak. „Nemsokára eljő az idő, midőn új meleg ad életet e esontoknak; midőn a vér ismét kerengeni fog ezen erekben; midőn újra birtokába veszi a lélek ezen elhagyott lakását. E soká mozdulatlan testek, melyek a temető porában feküdtek, fel fognak emelkedni a légbe, hogy ismét egyesüljenek régi lelkeikkel“ — és így tovább. Vajjon ily csodálatosan szép versekben — Dávidon kívül, — költő valaha, valahol énekelt-é még!? És mégis ezeket a csodaszép hymnusokat nem énekeljük; a kálvinisták énekes könyveiben hasztalan keressük. Mi lehet ennek az oka? Holott, ezekben semmi sincs a mi p. o. Pál

apostolnak a feltámadásról adott tanításával ellenkeznek.

Felelet: az, hogy a teljes Irás Istentől való ihletettségét valló kálvinizmus még az énekek tekintetében is szigorúan biblicus színezetű kívánt maradni s hívei individualis lyrai tehetségének, vagy érzelmeinek őszinte tiszteletben tartása mellett a Dávid zsoltárait még a Prudentius, Ambrozius, vagy a Celanó Tamás magasztos hymnusainál is többre becsülte. Ez is egyik tipikus jellemvonása a kálvinizmusnak.

S csakugyan jól tudjuk, hogy a legelső kálvinista énekeskönyv tartalmát csupa zsoltárok és még egy-két egyenesen a szentírásból vett énekek alkották. Sőt kezdetben maga Kálvin oly aggódó és lelkiismeretes volt e tekintetben, hogy a mint a Marót és Béza által gyönyörű francia versekbe foglalt zsoltárok nyomda alá mentek, mindegyik vers alá oda nyomatta magából a szentírásból az illető vers eredeti tartalmát, hogy az éneklő a legutolsó szóig láthassa azt, hogy mi az isteni tekintélyű s mi az emberi mű.*

Innen érthetjük azután meg a következő igen érdekes történeti feljegyzést.

Anhaltban 1588-ban a nép, főleg a fejedelem János-György sugalmazása folytán — hatalmas mozgalmat indított a képek, a feszületek s minden másnemű külső ceremonialis czafrangok ellen. Hét fő nemes s néhány város előljárói ennek következtében még azon esztendőben a fejedelemhez egy emlékiratot nyújtottak be; a melyben a többek között éppen az ellen protestálnak, hogy ez a mozgolódó nép minden régi

* L. Révész I. „Kálvin élete“ 318-ik lap.

keresztyén éneket — „bis auf die Psalmen“ — el akar vetni.

A fejedelem válasza erre a panaszra nem soká késett s benne hangsúlyozva van, hogy az Isten igenis azt akarja, hogy a nép a Dávid zsoltárait megismerje; az apostol által int, hogy közönségesen azokat énekelje, — otthon, vagy privatim azonban kinek-kinek szabadságában áll más énekeket is énekelni; ha úgy tetszik, énekét orgonával is kísérsni. — „Es mag ihm ein jeder auf seiner Orgel selbst spielen, oder andere spielen lassen, so lange er will, wenn nur der rechte, wahre, innerliche Gottesdienst nicht dadurch verhindert wird.“ *

Ránk nézve ez a történeti feljegyzés azért fontos, mert a fejedelem által irányított népmozgalmat a legnevezetesebb lutheránus írók s maga Ritschel is egyenesen a „*kryptokalvinismus*“ hatásának tulajdonítják.

A mi már most a magyar református egyház álláspontját illeti, miután általánosan tudva volt az, hogy Goudimel Klaudiust maga Kálvin hívta fel, hogy a zsoltárversek tartalmához és szelleméhez illő melódiákat készítsen: nálunk az énekeskönyv ügyét kezdetben magok a reformátorok vették kezeikbe s így jön létre először a Székely István zsoltárfordítása 1548-ban, azután időrendi sorban a Huszár Gál a Bornemissza Péter, a Beythe István énekeskönyve stb.

Később magok a nemzeti zsinatok kezdenek az énekügygyel foglalkozni. Így az erdődi 2-ik zsinat XV-ik; és a komjáti kánonok — „*quarta classis*“, — XIII-ik kánona, mely utóbbi helyen ezt olvassuk: „*eos qui in Ecclesiis ad psallendum accedunt, volumus, nec inordinatis*

* „Die Aufgabe der Orgel im Gottesdienst“ v. Prof. D. G. Ritschel. Leipzig. 1893. 39-ik lap.

vociferationibus uti, nec naturam ad clamorem urgere, nec aliquid eorum, quae Ecclesiae non conveniunt, sed cum magna attentatione et conpunctione psalmodias, Deo, qui est occultorum inspector, offerre“ Can. XIV. „*non oportet Psalmos ab idiotis compositos dici*“ s általában „ceremoniae, quae boni ordinis causa sunt institutae, et nonnihil faciunt ad exercitia fidei et pietatis christianae, sunt observandae“ (Tertia classis. Can. XXIII.) A XCVIII-ik Geleji-Katonaféle kánon már a „hitzabályokkal egyező“ énekekről és „a mi népünk előtt megszokott kedves dallamu zsoltárokról“ beszél s szigorú útasításokat ad. De a leghatározottabb álláspontot foglalja el e tekintetben az 1646-ik évi szatmár-németi zsinat, mely a maga végzéseiben kereken kimondja, hogy az istenitiszteleteken a Szenczi Molnár Albert zsoltárai énekeltessenek. A ki azonban a magyarországi ref. egyház énekes könyveinek a történetéről hallott valamit, jól tudja, hogy ez a zsinati végzés voltaképpen már csak egy régi gyakorlat felett mondott helyeslő ítéletet.

Mindezekből pedig, a miket eddig elmondottam, főképpen két tanuságot vonhatunk le. Az első az, hogy a kálvinizmus, — bölcsőjétől kezdve — mindenféle czikornyás „vociferationak“ elvi ellenzője volt s egyes romlott izlésű vagabundosok kedvéért féltett örökségét, — a zsoltárokat — legalább nálunk soha áruba nem bocsátotta. A másik, hogy még akkor is, a mikor, a rendszeresebb egyházi élet fejlődésével *a zsoltárok dallamára irandó* dicséretekre s másnemű alkalmi énekekre volt szüksége: azokat az ekképpen alkalmazott énekverseket, a saját lényegében rejlő s minden egyházi hatalmat az *egyház teljességének* követelő sajá-

tos karaktere szerint, hitelvi tekintetben mindig a legszigorubb bírálatnak vetette alá s nem elégedett meg sem az én, sem a más együgyü bölcseségével, vagy elvégre is egyéni izlésével, holott azt sem kérte; sem hallani nem akarta. A vasfegyelem, melyet Kálvinnak még a protestáns írók közül is többen szemére hányanak (p. o. Hase „In den akademischen Vorlesungen über Joh. Calvin.“ 3. Theill I. Abt. 207. §.) az énekek dolgában is felette jellemző s kánonainkban, mint zsinati végzéseinkben határozottan felismerhető.

Ezt látjuk mostani énekeskönyvünk történetéből is. A tiszántuli egyházkerület ugyanis még 1804-ik évi októberi gyűléséből felhívatni rendelt néhány ismertebb nevű papköltőt, hogy a *zsoltárok dallamaira* alkalmi énekeket írjanak. S ezek a felhívásnak emberül megfelelően az általok és mások által benyújtott darabokat egy bizottság felülbírálta s csak miután az 1806-ban (aug. 24.) Pesten tartott egyetemes értekezlet a bírálatot magáévá tette, lőn elhatározva, hogy az új énekes könyv Debreczenben kinyomattassék.

Tehát a kálvinismus mindenütt, mindenben és következetesen, — Kerkápolyi szavaival élve — „mint szerves lény, nem pedig mint idomtalan tömeg cselekszik s hatalma gyakorolhatásának előfeltétéül a jog tekintendő.“* Ezt a jogát egyházunk tudtommal még eddig soha fel nem adta s a ki ezelőtt meg nem hajlik, az nemcsak a történelmi fejlődés legelemibb szabályait nem respektálja, hanem alkotmányos úton hozott s királyilag szentesített újabb egyházi törvényeinket is, tudva vagy tudtán kivül vakmerőleg megrontja.

* „Prot. Egyház-alkotmány“ Kerkápoly K. Pápán 1860. 9-ik l.

Jellemző különben, hogy még engemet hajdanában azon a debreczeni theológián úgy tanítottak, hogy „a lelkész az egyházi felsőség által bevett énekeken kívül, — ha csak elkerülhetetlen szükség esete nem fordul elő, — soha mást énekeltetni ne engedjen.“* Ugy látszik a jelekből, hogy *nem mindenütt* értenek így s a rohanva, akarom mondani: bukfenchezve haladó kor dicsőségére ma-holnap megérem, hogy, ha a szomszédos nádudvari református egyházközség templomába bemegyek, ottani hitfeleimmel együtt énekelni nem tudok. Pedig mennyire jól esett a lelkemnek, midőn a 80-as évek elején Helvetia egyik Rajna-melléki templomában helyet foglalván, a gyülekezet — német nyelven ugyan, de az ismert francia melodia szerént — rázendítette: „A Sionnak hegyén Ur Isten, Tiéd a dicséret stb.“

De hát még se ijedjünk valami nagyon meg a modern bakugrásoktól; együtt szokott járni ezekkel az ugrásokkal a baklövés is! Arra valók a *törvények* éppen, hogy a rendbontókat illő korlátok közzé szorítsák; azokat pedig, a kik engedelmeskednek, gyöngéden vezessék. „Lex volentem ducit, nolentem trahit.“

A fent említett kánonok és zsinati végzéseken kívül ott vannak legújabb egyházi törvényeink! Van ezekben §., csak alkalmazni kell! A 125-ik § ugyanis ezt mondja: „a lelkész kötelességei közzé tartozik az éneklésre való felügyelet, hogy a gyülekezet éneklése szép és izlésteljes legyen; a *közönségesen elfogadott énekeskönyv használtassék.*“ És a 106-ik § ismét: „az énekvezérek az istentisztelet alkalmával s

* Tóth M. „Egyházzertartástan alapvonalai“ Debreczen. 1873. 45-ik lap.

a temetéseknél is a *közönségesen elfogadott és használatban levő énekeskönyvet használják.*“

Nem véletlenül, nem ötletszerűen lett ez a két § egyházi törvényeink szervezetébe beillesztve, hanem ellenkezőleg a legjózanabb öntudattal s azon elvek szerint, melyeknek logikai eredetét s történelmi jogfolytonosságát a fentiekben lelkiismeretesen kimutattam. Feltéve azonban, — de meg nem engedve, — hogy e §-ok genesise felett homály borong, azt megtagadni, vagy elvitatni nem lehet, hogy azok törvénykönyvünkben tényleg benne vannak. S miért vannak ott? Azért-é, hogy azokra rá se hederítsünk, hanem éretlen hányavetiséggel hiveink előtt a törvényrontásra példát magunk adjunk s idejében megtanítsuk őket a társadalmi nihilismus ama hirhedett katekismusára, melynek — Bakunin szerint, — a legfőbb tétele éppen abban áll, hogy az emberek a tökéletes szabadságra csak akkor érnek el, ha egyszer meg lesznek szabadítva a jog és törvények gyermekes tiszteletétől? Nem...! háromszorosán nem! A kálvinismus minden körülmények között a lelkiismereti szabadság vallása ugyan, de mint Pál apostol mondja *„meglássátok, hogy a ti szabadságtok valamiképpen botránkozásokra ne legyen az erőtleneknek“* (I. Kór. 8. 9.) Meg kell értenünk, hogy a törvények éppen a józan értelemben vett szabadság biztosítására hozatnak s egyik vonása rajtunk az Isten képének éppen ebben áll, hogy a törvények előtt, sokszor állati ösztöneink s testi kívánságaink daczára is, meghajolni tudunk. Erre csak az ember képes.

Az esperes pedig törvényeink 162-ik §-a értelmében az egyházi hivatalnokok közvetlen felügyelője s mindennemű törvényes határozatok

végrehajtója levén, gondoskodják arról, hogy a törvényeken túl kaparászó viszketeg elemek körmeire koppantson s ha ez sem használ, talpok alá úti lapút kössön. Ezt általában személyekre való tekintet nélkül mondom s mint rendkívül érzékeny szívű ember, mondom annak a bírónak a meggyőződésével, ki otthon szobája négy fala közt minden általa elítélt bűnöst megsirat ugyan, de az igazság és jogrend érdekében alkalomadtán ismét csak kötelességét teljesíti.

Visszatérve énekügyünkhöz : ha énekeinken van reformálni való, a reformálást bizzuk azokra, kik arra hivatottak s az elvekkel is tisztában vannak. Mert nem olyan könnyű dolog az, mint némelyek gondolják ! Emlékezzünk vissza csak azokra az elkeseredett harczokra, melyek századunk második felében Németországot az új ágenda kényszerített behozatala folytán összevissza szakgatták, („Alt.-lutheraner“ „Alt-Calviner“ „Evangelischen“ stb.) Majd meglátjuk, hogy ha, — a mit szivesen konczédálok, — itt-ott akad 10 ember, kiknek példánakokáért azok az újabb szövegü és melódiájú énekek tetszenek, ugyanott százan, meg százan abban találják gyönyörűségöket, ha mint apáik cselekedték, nagy erejü s ódon zamatú magyarsággal énekelhetik: „Haragodnak nagy voltában“ stb.

Ugy hogy bár a haladásnak ellensége nem vagyok, abban az értelemben, hogy lassan lépj, de hátra soha ne lépj: minden izében osztom annak a német tudósnak az elveit, ki az énekek reformálása körül követendő szempontokat már a század elején így körvonalozta: „Mit gehöriger Klugheit und Schonung, nicht durch Machtprüche noch weniger durch Verspottung des

Alten, da es viele Menschen nun einmal von ihrer Religion nicht absondern können, weil sie dadurch die ersten religiösen Eindrücke erhalten haben.“ *

S ezzel is végezvén, átal mehetünk egy újabb kérdésre, tudniillik a *confirmatio* kérdésére. Miképpen értettek erről a reformátorok s a valódi kálvinizmus szerint miben áll ennek a jelentősége.

Sajátságos homály borong a *confirmatio* kérdése felett. Nemcsak a külső végrehajtás módozataira nézve hiányzik az egyes egyházkerületek eljárásában az egységes jelleg, hanem annak jelentősége s hittani tartalma sincs határozottan s úgy kidomborítva, a mint az azt megérdemelné s az *értelem vallásától* várni lehetne. Itt is igazán érezzük dr. Baczoni csak a minap nyilvánított amaz ítéletének a súlyát, hogy „az egyetemes magyar ref. egyház eszméje nálunk még teljességgel nem tudott tért foglalni a köztudatban.“ Azt látjuk, hogy a kérdéssel egyházi törvényeink foglalkoznak; annak keresztülvitelére kiváló súlyt helyeznek, — de hogy mi is hát ebben az orthodox tudomány s mennyiben van az történelmileg s hittanilag a kálvinizmussal egybeforrva: arról sem a zsinatok, sem a kánonok semmit nem szólnak.

Ezt a bizonytalanságot akarta valószínűleg a nagy Révész Imre eloszlatni, a mikor a felvetett kérdésre nézve azt mondja: az úgynevezett confirmationnak a szigorú kálvinizmus szerint *semmi helye nincs* s erre vonatkozó útasítás nem is fordul elő Kálvin szertartási műveiben s a keresztelés alkalmávali ünnepélyes fogadtételben is semmi oly pont nincs, mely a con-

* „Handbuch für Christ. Religionlehrer“ v. Niemeyer. Halle. 1807. 357-ik lap.

firmatiora czélozna, mint p. o. nálunk: „addig is, míg ő maga hitéről számot adhatna“. A skótok mai napig határozottan elvetik a confirmatiót, mivelhogy nincs alapja az Isten igéjében s az ő apostoli egyház történetében“.*

Én Skótiában soha nem voltam; eddig még a skót lyturgikát megismerni sem volt alkalmam; azt sem tudom ennél fogva, hogy ott a szigetországban confirmatio van-e vagy nincs. De a halhatatlan érdemű nagy tudós abban az egyben tévedt, hogy Kálvin a confirmatióról egyáltalában nem szól. Szertartási műveiben igenis nem; hanem szól az Institutióban**, hol éppen „De confirmatione“ czím alatt álláspontját így fejtí ki: „Hic mos olim fuit, ut Christianorum liberi, postquam adoleverant, coram Episcopo sisterentur: ut officium illud implerent, quod ab iis exigebatur qui se ad Baptismum adulti offerebant. Hi enim inter catechumenos sedebant, donec rite fidei mysteriis instituti poterant fidei confessionem coram Episcopo ac populo edere. Qui ergo Baptismo initiati erant infantes, quia fidei confessione apud Ecclesiam tunc defuncti non erant, sub finem pueritiae, aut ineunte adolescentia, repraesentabantur iterum a parentibus, ab Episcopo *examinabantur secundum formulam catechismi* quam tunc habebant certam ac communem. Quo autem haec actio, quae alioqui gravis sanctaque merito esse debebat plus reverentiae haberet ac dignitatis caeremonia quoque adhibebatur manuum impositionis. Ita puer ille fide sua approbata cum solemní benedictione dimittebatur. *Hujus moris saepe mentionem faciunt veteres. Talem ergo manuum impositionem, quae*

* Révész I. „Kálvin élete“ 317-ik lap.

* Lib. IV. Cap. 19. 4.

simpliciter loco benedictionis fiat, laudo et restitutam hodie in purum usum velim.“ Igaz, hogy Kálvin e szavak után rögtön a bérmálás ostromozásához fog s a confirmációról többé részletebben nem szól; azonban, ha figyelembe vesszük azt, hogy a bérmálás lassanként éppen ezen s a keresztyén egyházban — Kálvin szerint is, — ős időktől fogva gyakorlatban levő „*χρισποθησια*“ -ból nőtte ki magát sákramentommá: akkor úgy a gyors átmenetet, mint a confirmációról való értekezés szokatlanul rövid berekesztését természetesnek fogjuk találni. Különben is a mit e részben mondott, elég világosan mondotta s hogy Genf megértette, azt *Béza Tódor*, Kálvin utóda s rendkívül bizalmas embere következő egykoru feljegyzése bizonyítja: „*constat veteres Episcopos, sive Ecclesiarum pastores, sedulo curasse ut fidelium liberi in infantia baptizati et quicumque etiam adulti ad Christi cognitionem accedebant primum omnium instituerentur in Christiana doctrina, unde etiam catechumeni Graeco vocabulo dicebantur. Sed et antequam vel illi ad synaxin, vel isti ad Baptismum admitterentur, publicam fidei confessionem ab utrisque requirebant, ut quoad ejus fieri posset, sacromentorum profanationem vitarent. Quos igitur in ista inquisitione comperiebant ita profecisse, ut digni viderentur, qui reliquo coetui adjungerentur, eos in fide confirmatos, impositis manibus, publice suis precibus Deo et Ecclesiae commendabant. Hunc igitur catechismi ritum, ut prorsus necessarium, in Ecclesiis nostris singulari Dei beneficio instauravimus**“

Minthogy pedig Bézának azt a vallástéte-

* „Confessio Christ. Fidei“ Per Theodorum Bezam Vezelium, Genevae 1577. 203—204. lapokon.

lét, melyet alól megnevezek s a melyből a confirmatoria vonatkozó emez idézetet vettem, nálunk a tarczali zsinaton 1572-ben a felső megyékbeli és a Tisza jobb partján lakó reformátusok is *saját hitvallásokul* fogadták el: valószínűnek látszik előttem, hogy Magyarországon a confirmationnak legtávolabbi gyökerei történelmileg ide nyúlnak vissza.

Annyi azonban bizonyos, hogy, — mint Révész Imre mondja, — az Isten ígéjében nincs szilárd alapja. Kálvin se vitatta az ellenkezőt; hanem — szokása ellenére, — megnyugodott az ősz egyházi gyakorlatra való hivatkozás gondolatában. Éppen azért ha konfirmálunk, *csinján bánjunk a parádézással*; a mikor kezünkét a konfirmandus növendékek fejére tesszük (ha ugyan tesszük) ez még bibliailag igazolható; de a templomok felvirágozása, a növendékek kommandó szóra történő térdrehullása és más hasonló czifraságok annak az első cikkemben megnevezett német tudósak adnak igazat, a ki szerént, útban vagyunk... Róma felé.

Pedig . . . pedig az én aggodalmaim itt sem végződnek. Sok minden eszembe jut a mai napság divatos templomi emlékestiszteletekről; (úgy hívják ezt odát hogy: *requiem!*) De ezt hagyjuk. Az ördög nem alszik; s gyakran olyan pokolbeli főstöt fuval szemeim közé, hogy magamra is alig ismerem rá. Képeket tesz elébem, pompásan kifundált czifra szent képeket . . . s aztán tele akgatja azokkal köröskörül szobám falait . . . s nekem nagy rémületemre úgy tetszik, mintha az öreg Kálvinus János s a komor Révész Imre photographiái e képek között ott a falon haragosan megmozdúlnának. Másszor meg, mikor hallu-

cinálok, hozzám fenyegetve lekiáltnak: „el! el! innen szemérmetlen idololatria; hát nem tudjátok-é, mi íródott meg a 2-ik parancsolatban!?” Sőt megtörtént velem már az is, hogy Kálvin Institutióját felütve kegyetlenül reám olvasott: „Christus est mortuus, ut in cruce maledictionem nostram sustineret; peccata nostra expiaret corporis sui sacrificio sanguineque ablueret nos denique reconciliaret Deo Patri. Ex quo uno plus discere poterant, quam ex mille crucibus, ligneis, aut lapideis, nam in aureas et argenteas avari mentes et oculos tenacius forte defigant, quam in ulla Dei verba.“ Majd hátrább: (Cap. 13.) „*Plus valent simulacra ad curvandam infoelicem animam, quod os, oculos, aures, pedes habent: quam ad corrigendam, quod non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulant. Haec sane videtur causa esse, cur Joannes (I. Jan. 5. 21.) non tantum a simulachrorum cultu, sed ab ipsis quoque simulachris cavere nos voluerit. Et nos horribili insania, quae ad totius fere pietatis interitum orbem antehac occupavit, plus nimio sumus experti, simulatque in templis collocantur imagines, quasi signum idololatriae erigi: quia sibi temperare non potest hominum stultitia, quin protinus ad superstitiosos cultus delabatur.*“ Egy helyen gúnyolódva kérdezi: „quibus poenis digni Prophetæ, apostoli, martyres, *quorum tempore nullae exstiterunt.*“ Azt is megmondja, hogy általában miért ellensége a képeknek: „idola enim jam fuisse prius in usu, quam ista in consecrandis mortuorum imaginibus ambitio invaluisse, constat ex Mose. Unde colligere licet hominis ingenium perpetuam ut ita loquar, esse idolorum fabricam. Mens idolum gignit; manus parit. Hanc esse idololatriæ originem,

quod homines Deum sibi adesse non credunt, nisi carnaliter exhibeat se praesentem, prodit Isralitarum exemplum.“ *

Ilyen körülmények között aztán, csodálkozik valaki, ha azt mondom én is, hogy útban vagyunk . . . Róma felé! A régi alapon nem állottunk meg rendületlenül; hagyományos vas nyakunk könnyen hajladozó gémyakká korcsosult. S azok a visiók, melyek engemet egyidő óta oly sokszor kísértenek: nap-nap után hovatovább mindinkább realizálódnak. Annyira ugyan még — Istennek legyen hála — nem vagyunk, hogy templomainkba a festett képeket visszavittük volna; de a jelekből ítélve, ki merne jót állani a közeljövendőről? Az ember lelki világa magára nézve szabályozóul nem mindenben és nem mindenkor ismeri el a természeti világ törvényeit. Így aztán sok példát láttunk már arra, hogy míg a tenger az általa nagy tömegekben partra vetett s az egészséges organismusra könnyen veszedelmessé válható döglött halak tetemeit néhány óra multán ismét elnyeli: addig az emberi lélek az egyszer rátapadt s éber öntudatát fenyegető balhiedelmek romboló hatása alól menekülni nem tud s végre is áldozatul esik. Ugyanazért főképpen arra kellene gondunknak lenni, hogy hitfelekezetünk vezérelveinek ragyogó fényessége még a lehellettől is megóvassék s az ólálkodó ellenség századokon át dicsőségesen védett kapitóliumunknak még csak az előudvarába is be ne lopódzhassék.

Én azonban ezt az éberséget táborunkban mai napság nem tapasztalom. Valósággal Csáky szalmája ez a mi egyházunk, a melyet

* Inst. Lib. I. Cap. 7.

bóldog-bóldogtalan tép, szakgat kénye-kedve szerént.

Ma már nemcsak képekkel diszített egyházi lapjaink vannak, hanem kiadtuk az Uri imádságot képekben; megírtuk a bibliai történeteket képekben stb. stb. s népünk szent borzalommal láthatja azokban a denevér szárnyu fekete ördögöket, a fényes ruháju angyalokat, a dicsőült lelkeket stb.

Hát vajjon helyes ez? Jól van ez így? S mindenekfelett összeegyeztethető-e ez az ő reformátori puritanismussal s azzal a becsületes kálvinista felfogással, mely az érzékcsiklandó külsőségektől mindig irtódzott s népünk öntudatában talán ösztönszerűleg, de mindezideig szerencsésen fennmaradt? Feleljen e kérdésre az, ki az újítást megkezdette; én a nép gondolkodásának jellemzésül csak egyetlenegy példát hozok fel, de ha nem lenne elég, szivesen szolgálok többel is

Mikor 1886-ban Földesre költöztem, a javításon át éppen akkor esett öreg templom falait belülről egyszerű, barna színre kifestve találtam. Évek múltán itt egy igen értelmes s általam még káplánságom idejéből templomgyakorlónak ismert hívemmel találkozván, azt találtam tőle kérdezni hogy „ugyan István bácsi, mi lehet annak az oka, hogy a templomban mostanában sokkal ritkábban láthatom, mint ezeknekelőtte?” Gondolja valaki, hogy mi volt a felelet? Szórol-szóra ez: „az igazat megvallva tiszteletes uram! én bizony mióta ki van festve, nem is szeretek járni abba a templomba . . . nagyon pápistás az!”

Ime tisztelt olvasóm! *a még meg nem hamisított ősi kálvinista egészséges érzék!* Hátha még ez az én kedves bátyám, — a ki ma is él s

a kit az Isten még sokáig éltesse is! — a kálvinizmus szellemét, a reformátorok elveit, ezeknek egész történelmi fejlődését s a biblia valódi tartalmát úgy ismerte volna, mint a hogy minden lelkésznek ismernie kellene, vajjon mit mondott volna arról az időről a mikor majd a kálvinisták bibliája is tele lesz pingálva rettenetes pokol körképekkel, vagy a mennyei Jerusalemban dicső jeleneteivel, vagy a Leviathán borzalmas munkáival? Mert úgy látszik, lassan-lassan ide is majd csak elérkezünk már. Hiszen mikor az ember a féllábát a lépésre felemelte, nem igen szokta azt visszahuzni; főleg ha hátulról taszigálják, előről meg vonszolják.

Ugyanazért lássuk ezt a kérdést még közelebbről. Kálvin nézetét már fentebb ismerttem.

Béza szerint* „Idola parit manus, concipit inanis phantasia.“

Bullinger: Quamvis vero Deus humanam assumptis naturam, tamen multifaria docuit corporis sui praesentiam nullam Ecclesiae utilitatem afferre a morte sua. (gondoljunk itt azokra az újabb keletű kálvinista könyvekre, a melyekben a Megváltónak, tehát a *feltámadott Istennek* (!) táborhegyi dicsősége lefestve van!) „ideo corpore ab oculis et e conspectu nostro ablato coelos conscendit, atque nos etiam mentem nostram illuc extollere jussit“ (Joh. 6. 14; 16—17; 2. Kor. 5. stb.) „Quod vero quidam imagines saltem ad erudiendos et admonendos simpliciores et rudiores homines habendos esse objiciunt, verbum Dei hoc modo refellit, Deum in monte Sina instituentem populum voce quidem, quae audiri posset,

* „Quaestionum et Responsionum“ stb. Ed. Quinta 1577. Genevae. 26-ik lap.

locutum esse, non tamen ab illis formam aliquam visam ne imagines inde facerent, sed ut verbo ejus erudirentur: idque ex Deut. 4. Cap. manifestum est. *Praeterea Christus Dominus ejusque Apostoli nunquam simpliciores imaginibus, sed doctrina Sacri Evangelii erudierunt.*“ *

Az 1524-ik esztendőben január 20-kán Zürichben tartott nyilvános disputatio után, — hol főként a miséről és a képekről volt szó, — ez utóbbiakra nézve a Zwingli javaslata szóról-szóra ez volt: „Die bilder verbüt gott zu machen; und wo sy gemacht sind, heisst er sy dannen thüen; verbüetet ouch inen alle eerenbietung. So wir nun sechend, dass sy uf den altaren geeret werden (dann, wodas nit, so stellet man sy nit daruf): habend wir uns hieren entschlossen die bilder, oder götzen an allen orten hinweg ze thüen a dann sich erfindet, über dass sy gott verbüt, dass die Menschen *unwüssend* in abgöttereie fallend.“

S utánna teszi Bullinger: „Dieser oberzalt und gesetzt ratschlag gefiel, als er fürtragen ward, der oberkeit wohl.“**

Igaz, hogy még ezután is p. o. az 1526-ik május 21-ki bádeni vitában Eck győz, — de két év múlva a berniben Zwingli s a képek összezúzatnak. Azon 21 czikkből álló hitvallás 2-ik pontjában, mely a lausanni vita eredménye s a melyen a Kálvin és Fárell szelleme leng át, ki van mondva, hogy a képekre semmi szükségünk. Az 1560-ik évi deczember 20-ki skót zsinat, mint szintén, az 1-ső Károly által 1643. július 1-ső napjára összehívott londoni assembly szintén ilyen radikális szellemben nyilatkozik.

* Többször idéztem mű 46-ik lap.

** „Zwingliss Werke“ Zürich, 1828. 1-ső köt. 578—579 lapok.

De nem folytatom tovább; köteteket irtak már össze erről a dologról s a ki e kérdés külhoni történetével még részletesebben akar foglalkozni, keresse fel az eredeti forrásokat. Én csak a magyar református egyház 3. százados álláspontját világítom meg, s aztán leteszem a tollat abban a tudatban, hogy kötelességemet teljesítettem.

És ha valaki, — mint már sokszor tapasztaltam, — ezen tényekkel szemben pápaszemét magasabbra rántva a kicsinylés Ararátjára hág fel s az egy fő dolog mellett ezt az egész kérdést csak tizedrangunak tartja, azt egyszerűen emlékeztetem arra, hogy a debreczeni kollégiumnak a most folyó század első felében volt egy hirneves matheseos professora, ki a felsőbb mértant a *nullán* kezdte építeni, de mégis felépítette.

Különben a ki a reformátorok hátrahagyott s a könyvtárakban ma már a legtöbbször eltemetve vagy legalább is elfeledve heverő munkáit ottantottan felütni magának fáradságot vesz; s azután átlapozza azokat az irodalomtörténeti szempontból is felette érdekes 16-ik és 17-ik századbeli hungárikákat, vagy latin nyelven megírott, de magyar és protestáns lélekből folyó öreg könyveket, melyekben a magyar reformatio történetének legbecsesebb forrásai csörgedeznek: annak azonnal és okvetlenül fel kell ismernie azt a különben lélektanilag is érthető szellemi rokonságot, melynek kapcsolai a geographiai és nemzetiségi sorompók által egymástól sokszor „a l'exterieur“ elválasztott ama reformátori nagy elmék műveit egybekötik s ezekre az egy és ugyanazonos eredet szemmelátható bélyegét rányomják. Felismerhető ez a rokonság p. o. Dévai Biró Mátyás magyar nyelvű hittani

kézikönyve és a Kálvin Institutiója között; még inkább a Geleji Katona-féle vitázó iratok s a Béza vagy Bullinger konfessiójánál; vagy teszem fel a magyar református zsinatok és a genfi egyházszervezet szabványaiban.

A 16-ik és 17-ik századbeli magyar református írók és lelkipásztorok mindig a külföldi s főleg helvét reformátorok nyomdokain haladnak, elannyira, hogy úgy a hittani, mint az egyházalkotmányjogi kérdések fejtegetése közben, sőt a hozott kánonok és törvények paragraphusaiban is nem egyszer szinte a szavak azonosságáig ki lehet mutatni az eredeti forrást, honnan azok az elvek, dogmák és paragraphusok merítvék. És ebben nincs semmi tagadni, annál kevésbé szégyenleni való. A magyar, — evangélium szerint reformált egyház egész a legújabb időkig a helvét hitvallású protestánsok egyháza vala s ennek a névnek sokkal mélyebb történelmi értelme van, semhogy annak eredetét pusztán a Helvetica Confessio 1566-iki bevételenek *külső* tényével igazolni lehetne. Magyarországon a helvét eszmék már ezt megelőzőleg tért foglaltak s 1566-ban azokra nézve csak az ünnepélyes confessio mondatott ki.

Ezt tudva, el lehet gondolni, hogy ha azok a helvét reformátorok a vallásos tárgyú képek alkalmazásának a kérdésében fél úton meg nem állottak, hanem, mint legközelebb kimutattam, azoknak használatba vételét a leg-radikálisabb öntudattal visszavetették: a mi 16-ik és 17-ik századbeli magyar hitfeleink sem tértek le a helyes útról, hanem valának amazokkal mindenekben egy akaraton.

Hogy ez csakugyan így történt, azt mindjárt be fogom bizonyítani; de jó Geleji-Katonásan szólva, előbb egy századok óta használt „korpa-

kötelet“ kell még elfujnom, hogy az azzal körülkerített táborba könnyebben benyomulhassunk s a falra festett ördögtől valamiképpen meg ne ijedjünk.

Mikor arról van szó, hogy református szempontból s puritán elvek alapján talán nem is egészen helyes az, hogy mi a kálvinista jó magyar népet képekkel tele pingált vallásos olvasmányokkal traktáljuk, aggodalmunkra itt is, ott is, jobbról is, balról is mindig csak a régi nótát halljuk. „Nem akarjuk mi azt, hogy a nép azokat a képeket tisztelje. Isten mentsen. Csak a vallásos érzelmet szándékozunk azok által elevenebb öntudatra ébreszteni.“ De hát én édes Istenem! Az volna még csak megdöbentő, ha *ast* akarnók! S vajjon a kik így szólanak, nem gondolkoztak még soha azon, hogy p. o. a római katolikusok, vagy a görög nemegyesültek *ast* akarják? Hiszen csak egyetlen példát hozok fel e kérdés megvilágosítására, addig is míg mindjárt megszólaltatom Dévai Biró Mátyást és a többi nagyokat, a kik évszázadokkal ezelőtt ezt a „korpakötelet“ szintén szerencsésen elfújták már.

Élt a 16-ik század végén és a 17-ik elején egy Balásfi Tamás nevű hitehagyott és pápistává lett férfiú, ki egyik protestáns atyjafiával folytatott szóvitája közben ennek ezeket mondotta: „ha pedig azt mondanád, hogy oly tiszteleteket és méltóságokat tulajdonítunk mi a szenteknek, az melyek mind természetökből s mind a mint mi a szenteknek tulajdonítjuk, csak az Istenhez férnek: rézpénzt vészs sz a sötétben!“ Itt ugyan Balázsfí uram* nem a képekről, hanem a szentekről beszél; de hiszen

* Pázmánnak „Az igazság győzedelme“ cz. munkájához füg-gel.kül csatolva. Pozsony, 1614.

nyilván van, hogy a képekről is így ért a katolikus egyház, sőt így értenek azokról a *tudósok* még Muszkaországban is, pedig ott a nép a bálványimádás ostoba bűnében köztudomás szerint annyira elmerült már, hogy vagy a sapkájába imádkozik bele s úgy rázza azt ki a szent képekre; vagy pedig égő viaszgyertyákkal rakja körül ezeket s e tényével helyettesíti az imádságot.

Az időrendi egymásutántól egy kissé eltérve, nem állhatom meg, hogy ide ne írjam a Helvetica Confessio IV-ik rész 1-ső §-ából a következőket: „hogy az emberek a vallásra tanítasanak és az isteni dolgokra s magok idvességére emlékeztessenek: az evangeliumot parancsolta az Ur, hogy hirdettessék, nem pedig hogy képek festessenek, melyek által a község tanítassék. Sakramentumokat is szerzett, de sehol képeket nem rendelt. De ezenkívül akárhova fordítjuk szemeinket, mindenütt szemeinkbe ötlenek az Istennek élő és valóságos teremtési, melyekre ha illendőképpen figyelmezzünk, sokkal hathatósabban megindítják a szemlélőt, mintsem minden embereknek minden képei, vagy festések, melyek hijábavalók, meg nem mozdulhatók, megavultak és élet nélkül valók, melyekről igazán mondotta a próféta: szemek vagyon, de nem látnak.“

Ne játszunk tehát a szavakkal s még kevésbé a nép vallásos érzelmeivel, hanem álljunk meg rendíthetetlenül hitünk Sionán s ide igyekezzünk felemelni azokat, kik netalán aláhullottak.

És most lássuk Dévai Biró Mátyást.

Van ennek a derék és munkás reformátorunknak a többek között egy magyar nyelven

írt hittani kézikönyve. Címe alól olvasható.* E könyvben a tudós reformátor tárgyunkra vonatkozólag szóról-szóra azt mondja: „itt az Isten azt is parancsolja, hogy ezeknek, kik mennyországban vannak, e földön, tengerben, képeket ne csináljunk, ne imádjuk, ne tiszteljük; kétség nélkül sok kép csinálattól tilt meg. Minden képben kettő vagyon: az ábráz (!) és a miből vagyon. Hogy azt mondják pedig, nem a képnek teszem a tisztességet, hanem annak, a kit jegyz, — *kicsiny hazugság az*; míg a képet nem láttad, miért nem tisztelted Istenedet. Isten a mit nem parancsolt, ha azt nem tészed, bűnt nem vállalsz benne; sőt vállalsz, ha azt tészed, ha erre költöd pénzedet, hogy tudod, ha Istennek kellemetes cselekedet; a szegénynek torkából kivonszod; a bálványra költöd, véledé micsoda számot kell erről Istenednek adnod?“

1-ső Ferdinánd 1527. augusztus 20-ikán hazánk fővárosából egy terjedelmes rendeletet bocsát ki, melyben a reformátorok bármi szín alatt való követését eltiltja s a sokféle fenyegetések között rendeli: „kik Krisztus Urunk keresztfái képét, vagy a mi édes Asszonyunk s más szentek képeit szétrombolják, megégetik, vagy meggyalázzák, azok bűnökhöz képest testileg, vagy jószágvesztéssel büntetessenek.“**

Az 1554-ik évi óvári zsinat a képek ellen szól.

* „*At tis parantsolatnac stb. magyarazattu.*“ Rendkívül becses irodalmi régiség; tudtom szerint eddigelé csak két példányban ismeretes; az egyik és pedig teljesen ép példány az erdélyi muzeum, a másik — csonka — a magyar tud. akadémia könyvtárában. Én az erdélyi példányt használtam s nem mulaszthatom el e helyen is legőszintébb köszönetemet fejezni ki azon érdemes és tudós férfinak, kinek lekötelező szívessége reám nézve lehetővé tette azt, hogy e becses és ritka irodalmi reliquiához hozzáférhettem. E. L.

** Révész I.: Dévai Biró Mátyás élete. 25-ik lap.

A „*Debreczeni hitvallás*“ ezt mondja: „A vallás és tisztelet végett állított szobrokat és botrányos babonás képeket kárhoztatják az Irás, az atyák és a zsinatok (2. Móz. 20. 34; 5. Móz. 4. 5. 7. 30; Ézs. 45. 44; Jer. 7. 27; Hozs. 3. 14; Zsid. 1.). „Az Irás kettőt tilt meg a második parancsban, tudniillik, hogy az Isten képe semmi módon ki ne ábrázoltassék (hát a Krisztus nem Isten?), rajzoltassék sem tisztelet, *sem ékesség végett*. Továbbá, hogy a botrányos képeket sem kell vallási czélből készíteni, *még ha nem imádtatnak is azok*. Mert kettőt tilt a második parancs, először, hogy ne legyenek; másodsor, hogy ne imádtassanak.“
Ismét hátrább: „a teremtmények képeit nem kell babonásan kiábrázolni.“

A Helvetica Confessio IV-ik rész 1-ső §-a: „Megvetjük nemcsak a pogányoknak bálványit, hanem még a keresztyéneknek képeit is. Mert jóllehet a Krisztus emberi természetet vett fel magára, mindazáltal nem azért vette azt fel, hogy a képfaragóknak és képíróknak a maga kiábrázolására formát vagy példát adna. Tagadta, hogy jött volna a törvénynek és a prófétáknak eltörlésére; már pedig a törvényben és a prófétákban megtiltattak a képek. Tagadta, hogy az ő testi jelenléte az anyaszentegyháznak valamit használna, hanem azt ígérte, hogy az ő lelke által mindenkor velünk leszen. Ki hinné tehát, hogy az ő testének árnyéka avagy képe a kegyes embereknek valamit használna? És minthogy az ő lelke által mi bennünk lakozik, bizonyára mi Isten templomi vagyunk. Mi közü vagyunk pedig az Isten templomának a bálványokkal?“

A „Heidelbergi katekismus“ midőn a 2-ik parancsolatot magyarázza, arra figyelmeztet,

hogy „nem illik nekünk bölcsőbbeknek lennünk az Istennél, ki az ő anyaszentegyházát nem a néma képekkel, hanem az ő szent ígéjének élő predikáltatásával akarja tanítani. A képek hazugságot szólnak! (Zak. 10. 2.). Vagyon Mózesek és prófétájok, hallgassák azokat (Luk. 16. 29). Vizsgáljátok az írásokat, mert azok bizonyosságot tesznek én rólam (János 5. 34). A hit hallásból vagyon, a hallás az Isten ígéje által (Róm. 10. 17).

Harsányi István, — a gályarab, — az átkozódó jézsuitának nyiltan a szeme közzé vágja: „nemcsak az a bálványimádó, a ki a fát, fület, követ magát imádja, hanem az is, a ki az Isten parancsolatja ellen a láthatatlan Istent látható képben tiszteli.“ *

De minek folytassam tovább!?

* * *

Ennyi az, a mit jelenleg elmondani kívántam. Még pedig főként azért, mert a mult esztendőben ezekre nézve egy jóra való kálvinista tanító levélben kérdést intézett hozzám. Gondolkoznak ezek felett higgadtan az én értelmesebb hitsorsosaim s főleg lelkipásztortársaim s azután — mert pár év óta ennek a modern idolatriának a terjesztői mi vagyunk — vonjuk le a további tennivalókra nézve a konsequentíát. És a midőn majd ezt cselekeszszük, jusson eszünkbe az az ünnepélyes eskü is, melynek értelme szerint az Isten és törvényes egyházi felsőbb hatóságaink előtt egykor közülünk kiki ezt fogadta: „tanításaimban az Isten ígéből

* Kocsi Csergő Bálint „Kösziklán épült ház ostroma.“ Fordította F. Cs. Bod Péter. Lipcse, 1866. 91-ik lap.

merített és *anyaszentegyházunk által bevett symbolikus könyveket tiszteletben tartom*“ (I. Tóth S. Kiv. Gyűjt. 33-ik lap). Ugy gondolom, ez is csak valami! S ki merné azt állítani, hogy azokkal a symbolikus könyvekkel egyetemben ez az eskü is elavult s bennünket nem kötelez!? Bizony . . . bizony! furcsa időket élünk s látom, hogy a mi ellenségünk „*az ördög, mint az ordító oroszán szélyel jár, keresvén, a kit elnyeljen*“ (I. Péter 5. 8).

És most legyen szabad még itt két rövid megjegyzést tennem.

Tudom, hogy e cikksorozatomban az összehalmozott idézetek miatt sokakra nézve unalmas és fárasztó volt; de szolgáljon néminemű menteségemre az, hogy a történelmileg igazolható tiszta kálvinista felfogásnak én csak magyarázója kívántam lenni s éppen azért saját egyéniségem háttérbe szorításával célzatosan és mindenütt első sorban azokat a dicső emlékű nagy reformátorokat szólaltattam meg, a kiknek a sírhalmára követ dobni mégis csak nehezebb lesz, mint egy egyszerű falusi kálvinista pap aggodalmait kegyetlenül ledorongolni. Másfelől meg minden idézetemnél Gyimesi Forgách Mihály báró jutott eszembe, a kiről Pázmán Péter azt jegyezte fel, hogy Kálvin Institutiójának a könyvét úgy tudta, mint a tiz ujját. Szeretném, ha a nemes báró szelleme minket is megkönyékezne s a századvégi divatos occultismus helyett azoknak a tiszta fejű reformátoroknak minél alaposabb tanulmányozására adnók magunkat.

A másik rövid megjegyzésem a „*Magyar Állam*“-nak szól. Hogy az ultramontán túlzások ismert akrobatái néhanapján fáradságot vesznek magoknak az általok fitymált protestáns sajtó

termékeit saját módjok szerint rostálgatni: annak mi igazán és szívünk szerint örülünk. A mag az élet vásárján annál tisztább, becsesebb és kapósabb leend, minél nagyobb lyukú a rosta, a melyen átalbocsátották s mennél erősebben megrázogatják. Ennek következtében nem hogy bosszankodnám, de sőt örvendeznem kell annak is, hogy tisztelt kollegánk ő eminentiája július 16-iki számában első cikkemről mindjárt egy politikai s éppen azért kesernyés ízű vezércikket kanyarított. Jól tette. A mit akarsz cselekedni, gyorsan cselekedjed, hiszen talán tisztelt kollegánk a „Magyar Állam“ is tapasztalta már azt, hogy „deliberando saepe perit occasio“!

Hanem ha már szerencsésen összeakasztottunk, nekem is van számára valami mondani-valóm.

Hogy „a protestantismus hatalom, szinte ellenállhatatlan politikai hatalom“ (ipsissima verba!), ezt az állítást még ilyen alakban is szívesen aláírjuk; mert valami *Bunsen* nevű tizedrangú obscurus eretnek tudós sok évekkel ezelőtt nem Magyarországról, hanem Angliáról és Észak-Amerikáról mondotta azt, hogy ezeket mindez óráig a kálvinismus termékenyíti. Azt a termékenységet pedig, azt gondolom, a „Magyar Állam“ sem fogja letagadni. De ha tisztelt kollegánk fent idézett s szívesen koncédált axiomája után zamatos (?) magyarsággal (Pázmán Péter ugyan aligha máskép' nem írta volna!) ezt is odaveti: „a nemzeti eszmének általa“: hát akkor meg miért nem tanul egy kicsit tőlünk kálvinistáktól? Mert az csak phrasis, hogy „a hazafiságot és szabadelvüséget mi a katolicusoktól évszázadokon át elkonzfiskáltuk volna“! Deus avertat! Mi a catholicismust vetélytársul ezen

a téren mindig szívesen láttuk *volna*, hahogy „a *nemzeti eszmének általa*“ valamikor hajlítható lett volna. Csakhogy nekünk úgy tetszik, hogy még Pázmán Péter se annyira „a *nemzeti eszmének általa*“ befolyásoltatott, hanem azon más valami által, a minék neve: pápás katholicismus. A nemzeti eszme nála csak eszköz volt, a mit czéljára tagadhatatlanul ügyesen fel is használt. De ez cseppet se aggaszsa a „Magyar Állam“-ot, sőt legyen arról meggyőződve, hogy ha — ám mondjuk — pusztán a nemzeti eszme kedvéért mozgalmat indít p. o. arra nézve, hogy a róm. kath. lyurgiában nálunk a *latin nyelv a nemzeti magyar nyelvvel* váltassék fel: mi leszünk azok, a kik felé legelőször a legőszintébb éljent kiáltjuk és mint „Róma felé“ gravitáló korcs kálvinisták minden eddigi bűneiért számára az indulgentiát örök időkre megadjuk.

Különben pedig ne fájjon a „Magyar Állam“-nak a mi fejünk; majd csak segítünk mi magunk magunkon s küzdelmeinkben az Isten is velünk lesz.

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt.
9.148-1967

